

Píše Závěš Šuman

(E*forum, 29. 05. 2019)

Kniha „*I do daleka vede cesta...*“ opatřená podtitulem *Vybrané studie z literární komparistiky a moderní německé literatury* přináší obsáhlý výběr z celoživotního díla germanisty, komparatisty, překladatele, editora a redaktora **Josefa Čermáka**. Její kompozici určují dvě kritéria: zřetel tematický a datum vydání či sepsání (u statí dosud nevydaných) jednotlivých příspěvků. Chronologicky kniha zahrnuje období od roku 1949, kdy mladičkový Josef Čermák vydal kulturně-antropologicky laděnou statí o Rybrcoulovi, až po rok 2015, kdy vznikla studie, která zasazuje proslulou Liblickou konferenci o Kafkovi do širších souvislostí a traktuje zejména dobové snahy o sblížení Východu a Západu v rámci několika symposií pořádaných Společenstvím evropských spisovatelů COMES. Antologii Čermákových textů editoři koncipovali tedy jednoznačně a záslužně tak, aby obsáhla celoživotní úsilí Josefa Čermáka, a zřetel tematický se pak účelně uplatňuje ve vnitřní kompozici knihy rozdělené do tří rozsáhlých oddílů: 1) „studie ze světové literatury a komparistiky“ (zde nalezneme místy i velmi intimně laděné vzpomínky na autorova učitele Václava Černého), 2) „česko-německé literární a kulturní vztahy“ (obsahuje mj. pronikavé statí o Otokaru Fischerovi, Karlu Arnsteinovi a Vojtěchu Jirátovi) a 3) „Franz Kafka“, oddílu, jenž celé antologii coby autorovo ústřední životní téma rozsahem i významem dominuje a jenž u nás i v této podobě může spolehlivě zastávat roli průvodce Kafkovým dílem.

Je nasnadě, že takto velkoryse pojatý výběr přináší všemožná nikoliv neobvyklá úskalí. Zatímco první oddíl je seřazen podle hlediska chronologického a umožňuje čtenáři, aby si snadno udělal představu o vývoji a postupném zrání autorova přístupu k literatuře (na konci padesátých let a během následujícího decennia dvacátého století – studie o Racinovi, Molièrovi, Stendhalovi, Mériméovi aj. – autor tíhne k synteticky pojatým portrétům velkých klasiků světové literatury a teprve později se obrací k analyticky mikroskopickým sondám, studiu recepce a tzv. genetické kritice), ve dvou zbylých částech zřetel chronologický ustupuje členění tematickému. Zejména ve třetím oddílu, v němž čteme autorovy statí o různých aspektech Kafkovy tvorby, jeho životních peripetiích a recepci jeho díla u nás i v zahraničí, se setkáváme opakovaně s týmiž a často skoro týmiž způsobem stylizovanými pasážemi (Kafkovy domnělé sympatie s anarchistickým hnutím či jeho znalost, resp. neznalost češtiny). Ačkoli jsou vždy podepřené, místy mohly být kráceny či vypuštěny, a to i vezmeme-li v potaz, že kniha nebyla zamýšlena jako tematicky sevřená monografie. Edici by podle mého soudu prospěl podrobnější literárněhistorický komentář a propracovanější a aktualizovaná bibliografie sekundární literatury v edičních komentářích, tak jak jsme tomu uvykli třeba ve velké „bílé“ řadě podobně koncipovaných výběrů, jež vycházely v nakladatelství Odeon (a později jinde), kterému – jak obecně známo – Josef Čermák

zasvětil značnou část své profesní dráhy.

Nad výše zmíněnými dílčími námitkami však jednoznačně převažují klady. Po jazykové stránce téměř bezchybně zredigovaný svazek je opatřen bezmála kompletní bibliografií původního Čermákova díla (včetně překladů, rozhovorů atp.) a přináší kromě již uveřejněných textů též stati dosud nepublikované. Edice předkládá všechny texty v původním, tedy nezkráceném znění (rubem tohoto rozhodnutí však je, jak jsem poznamenal výše, redundantní opakování), a čtenář dostává k dispozici rovněž dosud hůře dostupné Čermákovy práce vydané v cizích jazycích. Celý výbor je navíc uveden skvělou studií-portrétem romanisty Jiřího Pelána, který kromě jiného zdůrazňuje, v čem a proč jsou Čermákovy metodologické postupy podnětné a navýsost aktuální.

Čermákova metoda se uplatňuje tu větším, tu menším dílem napříč všemi jeho žánrově rozmanitými texty. Ať už čteme portréty Kafkových přátel či známých, nebo ty, jež zachycují významné (ani zdaleka ne jen ty nejvýznamnější) osobnosti české předválečné germanistiky, včetně charakteristik kulturního milieu pražské židovské komunity a prací translátologických či vzpomínek a svědectví, Čermák se vždy opírá o spolehlivou (a tedy ověřitelnou) faktografii, kterou vytěžil často z usilovného bádání v archivech. Tato materiálová základna mu pak umožňuje, aby v polemickém duchu neúnavně vyvracel pokřivené a sekundární literaturou znovu a znovu setrvalé opakované soudy o Kafkově znalosti češtiny, jeho vztazích k radikálnímu anarchismu, jeho politických postojích a znalostech české literatury atp. Tyto Čermákovy poznatky, umocněné mimořádnou obeznámeností s domácím i zahraničním kafkologickým bádáním, mu pak většinou neslouží coby odrazový můstek k dalším spekulacím. Míří naopak spíše k tomu, aby skromně a střídavě bořily vzdušné zámky neprokázaných a neprokazatelných hypotéz, o něž se některé ideologizující či vysloveně senzacechtivé výklady Kafkova díla opírají. Jinak řečeno, Čermák prověřuje heuristickou podloženost a únosnost proponovaných hypotéz a předkládá čtenáři stále nové důkazy opírající se o důvěrnou znalost pramenů.

Zaznívají-li v dnešní „postfaktické“ epoše znepokojené názory, jež paradoxně étos a *raison d'être* věcně a střízlivě pojaté práce citlivého filologa a historika znevažují jako zbytnělý relikvitu metodologických východisek přežitého a suchopárného pozitivismu, který podle nich nedostojí požadavku novátorského interpretačního vkladu, nechť prostě obrátí pozornost jinam, nezaleknou-li se ovšem, že budou brzy usvědčeny z pomýlenosti svých zbrklých soudů. Nová kniha Josefa Čermáka jim nabídne nejeden podnět, přičemž se ukáže, že mravenčí práce a důkladná deskripce nejsou v neslučitelném rozporu s tvůrčí interpretací. Nejjasněji se podle mého názoru tato zdánlivá prostopravda vyjevuje v Čermákově rozboru Kafkova nedokončeného románu *Nezvěstný*, jedné z nejlepších statí celého souboru. Autor porovnává tři dosavadní české překlady tohoto románu (Milena Jesenská, Dagmar Eisnerová, Josef Čermák) a téměř spitzerovsky (hermeneutický kruh) dokládá, nakolik se jednotlivá překladačská řešení opírají o celkový interpretační vhled, a tedy též nakolik jsou jím zákonitě podmíněna. Nebýt řemeslné průpravy, důkladných znalostí autorových životních osudů a precizní (ano, i zde o „pouhou“ faktografii opřené) analýzy

specifických rysů autorského stylu, jakož i reflexe způsobu, jímž se v nich jakkoliv problematicky zrcadlí a osvětluje autorův světonázor, byla by tato studie nemyslitelná! Čermák, který k nám – jen pro připomenutí – společně s Josefem Dubským uvedl v šedesátých letech Barthesovu sémiologii (překlad Barthesových děl *Nulový stupeň rukopisu* a *Základy sémiologie*), zde vposled dokládá, že se překladatelská práce přirozeně snoubí s úkoly literárního historika a povýtce zdatného interpreta, přičemž se vskutku naplňuje, pokud jde o opravdové poslání, na něž sám Čermák poukazuje ve stati o Otokaru Fischerovi, ono kýžené „šťastné spojení vědy a umění“ (s. 230). V dnešní době, která univerzitní badatele-překladaře perverzně pokřivenou optikou scientometrie za všeobecně trpného přitakávání spíše trestá, namísto aby si jich patřičně cenila, je to memento nanejvýš varovné, o to varovnější, že je neokázale vznáší člověk, který celý svůj život oddaně slouží literatuře.

Josef Čermák: *„I do daleka vede cesta...“ Vybrané studie z literární komparatistiky a moderní německé literatury*. Eds. Petr Čermák, Kristina Hellerová a Jan Čermák. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017, 575 s.

www.ipsl.cz